

עתונות לנשים – נשים לעתונות

הראשונה של "דבר הפועלת", עתון הנשים הוותיק שחוגג עכשיו שישים שנה לקיומו, אם כי באדרת אחרת ובכותרת אחרת, עתון שכבר במאמר הראשי בגיליון הראשון מצדיק את קיומו כ"ההסתכלות המיוחדת של האשה, האינטנסיביות של רגשותיה". הנה כי כן, בעיניה של ג'ודי שיקגו, הלוחמת הקנאית לשוויון זכויות, נחשב דווקא העתון הארץ ישראלי המיוחד הזה לנשים, כהישג שראוי להנציתו.

למען האמת ההיסטורית, אני רוצה להוסיף שבארץ ישראל היה

צביה כהן: אנהנו תופעה מיוחדת בעתונות הישראלית והעולמית

לרגל מלאות 60 שנה לעתון הנשים נעמ"ת (ממשיכו של "דבר הפועלת" שנוסד ב-1934), נערך באוניברסיטת תל אביב, ביוזמת התוכנית ללימודי עתונאות והמכון לחקר העתונות היהודית רב שיח בנושא: עתונות לנשים ונשים לעתונות. ברב שיח השתתפו צביה כהן עורכת הירחון נעמת, יעל פז-מלמד עורכת "את", צבי אלגת עורך "לאשה", יחיאל לימור שיחד עם ד"ר הן כספי סיים לאחרונה מחקר על הפמיניזציה בעתונות הישראלית ופרופ' דפנה יזרעאלי מאוניברסיטת בר אילן.

הינתה את הרב שיח ד"ר מרדכי נאור.

פתח שלום רוזנפלד, ראש התוכנית ללימודי עתונאות באוניברסיטת תל אביב.

שלום רוזנפלד: גבירותי הנכבדות, וגם רבותי; לא בקלות מצאתי קצה חוט לשזור עליו דברי פתיחה לרב שיח זה, דברים שיהיה בהם גם כובד הראש הראוי להתייחס ולו ברמז לשני חלקיו, שלפחות על פניהם הם דבר והיפוכו. אבל גם קלילות הדעת המתבקשת מגבר כדי להודות שהפמיניזציה של המקצוע שבו הוא מתגדר יובל שנים ומעלה, היא תהליך היסטורי, כמעט גזור משמיים. התפתחות שבעצם נועדה להשלים את המלאכה של חווה אמנו שבזכות האינפורמציה הלא כל כך מדויקת שהעבירה לבעלה הראשון, היתה הרפורטרית הראשונה עלי אדמות.

את החוט הזה סיפקה לי הסופרת והאמנית האמריקנית הפמיניסטית הלוחמת, ג'ודי שיקגו. איך מתקשרת לעניין שלנו ג'ודי, שבשני הספרים האחרונים שלה הסעירה את ארצות הברית מחוץ אל חוף בעבודותיה הנועזות על תרומת הנשים לתרבות האדם? ובכן, מעשה שהיה לפני חמש עשרה שנה, כאשר ג'ודי הציגה בסן פרנציסקו את יצירתה המונימנטלית והשנויה במחלוקת: Dinner party, שבאה להנציח גם את הישגיה של האשה על פני דורות וגם את דיכוייה בחברה הגברית. לתערוכה הזאת יש היסטוריה מעניינת, אבל כמובן לא זה המקום לספר אותה.

ל-dinner party הזה, שצריך גם לעורר אסוציאציות ל"סעודה האחרונה" של ליאונרדו, מסכות שלוש כפול שלוש עשרה נשים ממלת הארץ. מהמלכה אליזבת הראשונה ועד וירג'יניה וולף, שנכתבו על מפות רקומות להפליא מצלחות חרסינה מעוטרות בציורים שסובבים סביב וריאציות על אברי מין נשיים, פרפרים ופרחים. מתחת לשולחן מוטבעים שמות של תשע מאות תשעים ותשע נשים המייצגות הישגים בולטים למען האנושות. אשה אשה בתחומה, מפוליטיקה וחברה ועד אמנות, מדע ועתונות.

כך תמצאו ברשימת שלושים ותשע המופלאות הללו כנציגות מישראל גם את גולדה מאיר וגם את רחל כצנלסון-שו"ר, העורכת

שייחוס זה מחייב. ב-1985 ראתה את הסרט "שואה" של קלוד לנצמן וזועזעה עד היסוד, דבר שגרם למפנה ביצירתה. עד אז זיהתה את עצמה רק כאשה ולכך הקדישה את מחשבותיה ויצירתה. אחר הצפייה בסרט החלה לחוש עצמה בראש וראשונה כיהודיה. שמונה שנים של מחקר, לימוד ועבודה הקדישה עד שהשלימה, יחד עם בעלה — גבר לכל דבר — את עבודתה התיעודית המרשימה "פרוייקט השואה". אחת התמונות החשובות בפרוייקט זה היא זו שניצבת במרכז רשימתו של אדם ברוך: אשה שמברכת על נרות.

תמונה זו טילטלה אותי בסערת רגשות עזה אחורה אל מרחק זמן של עשרות שנים ובריחוק מקום של אלפי מילין, אל דמות הסבתא שלי, שכמוה כמיליון סבתות יהודיות אחרות בארצות היהדות האשכנזית, החזיקו בידן בשבת ספר יחיד ומיוחד והרטיבו בו כל דף בדמעותיהן — הלוא הוא ה"צאינה וראינה" של ר' יעקב בן יצחק.

במקורו נכתב חיבור מופלא זה לפני ארבע מאות ושבעים שנה, לא לנשים בלבד, על אף שמו שכידוע לקוח מן הפסוק משיר השירים — "צאינה וראינה בנות ציון", אך במרוצת הדורות אימצו אותו הנשים, עד כי הפך ה"צאינה וראינה" לנחלתן הבלבדית. ספר זה שחיבר כמה עשרות שנים לפני שהופיעו באמסטרדם העתונים היהודים הראשונים, הקורנטיים — ה"דינשטאגשי קורנט" וה"פרייטאגשי קורנט" — היה ללא כל ספק התקופון הראשון בהיסטוריה היהודית שהנשים אימצו אותו לחיקן והפכוהו לחומר קריאה מיוחד שלהן. לא היה כמעט בית יהודי במזרח אירופה ובמערבה שלא נמצא בו ספר זה שיצא בקרוב ל-250 מהדורות, עד לשואה כמוכן.

"אם-טיפוס"

ההיסטוריון שמעון דובנוב הסביר תופעה זו בכך ואני מצטט, ש"האשה היהודיה שהיתה כמעט לגמרי מנותקת מן המקורות — המקורות הכתובים של הדת — היה לה ספר זה משענת איתנה לרגשותיה ועם זאת מעיין בלתי נדלה של דעת וחוכמה". באמצעות ספר זה גילו הנשים את זהותן כנשים וכיהודיות וכקוראות יהודיות ראשונות של ספרות נשים. קוראות, שעתונים יהודיים רבים שהופיעו בתקופות מאוחרות יותר לא רצו לוותר עליהן ולכן היו מפרסמים פרקים נבחרים, לעתים מעובדים מחדש, של ה"צאינה וראינה".

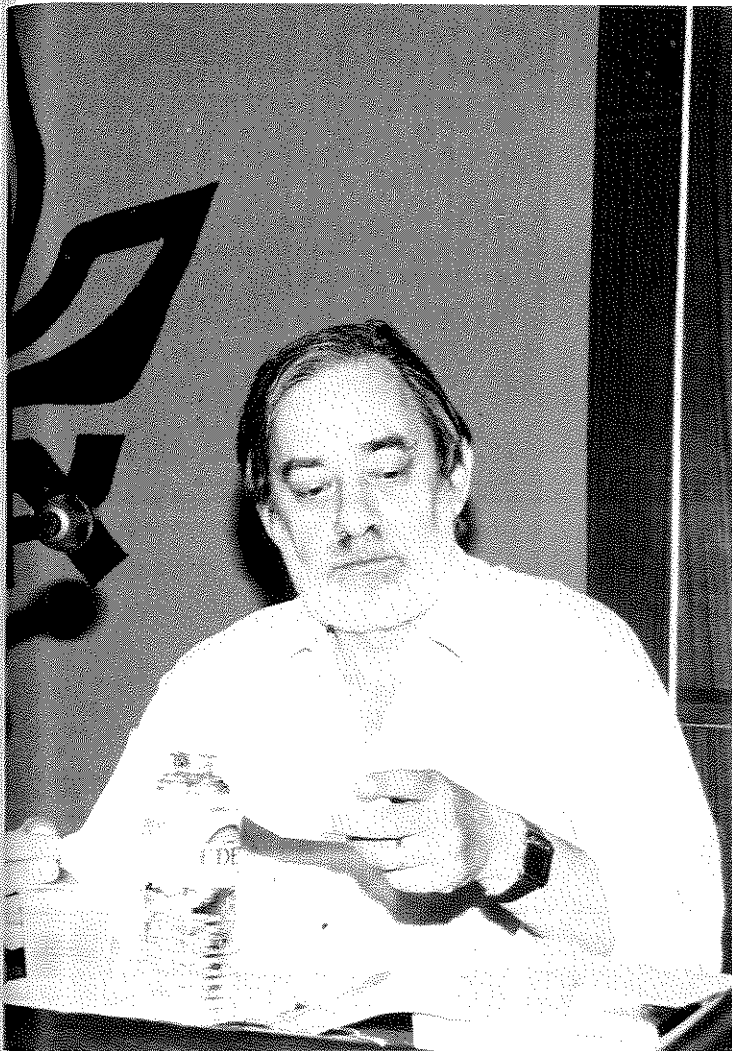
אינני בקי בספרות הפמיניסטית באומות העולם. אבל נדמה לי שאותו חיבור שעליו אני מספר הפך לאב-טיפוס או אם תרצו לאם-טיפוס לספרות ולפריודיקה היהודית שפניה אל הקוראת-האשה. שהרי המיזוג הזה של סיפורי התורה, המגילות והמדרשים, יש בו גם רומנטיקה מרגשת וגם טרגיקה סוחטת דמעות; אהבה ושנאה; חטא ועונשו; גם אמונה ומיסטיקה ומוסר השכל וחוכמה. בטוחני שכל העורכים והעורכות של עתוני הנשים שיושבים פה באולם

עתון נשים שכנראה הקדים אפילו את "דבר הפועלת" ובהולנד הופיע בשנות ה-20 עתון נשים יהודי בשם "האשה", שמטרתו המוצהרת היתה לחזק את המודעות והסולידריות אצל נשים. כאשר אירעה לגיליון אחד של אותו עתון "תאונה", ונתפרסם בו מתכון בישול, התנצל על כך העתון מיד בגיליון שלאחריו באומרו, שמעשה כזה איננו בתחום התכנים של כתב העת האמור. אבל נחזור לענייננו.

הביקור אצל ה-dinner של ג'ודי הוא רק קצה אחד של החוט. את קצהו השני, מצאתי בציור שמאייר רשימה מעניינת שפירסם אדם ברוך על ג'ודי שיקגו בשבועון "שישי". ייחוסה המשפחתי של ג'ודי משיקגו מגיע עד לגאון מווילנה, אך ידיעותיה בענייני "יידישקייט" ובעיקר בתולדות השואה היו רחוקות למדי ממה

שלום רוזנפלד: עתונות הנשים עברה כברת-דרך ארוכה

יחיאל לימור: האם אנו צועדים לגיטו של "צווארון ורוד"?

צאינה וראינה — גבירותי הנכבדות — איזו כבוד דרך עברה עתונות הנשים היהודית מאז הקים רב בישראל, והוא כנראה החלוץ האמיתי, הרב יצחק מאיר וייז לפני מאה וארבעים שנה את מגזין הנשים הראשון לנשים היהודיות בארצות הברית — "דבורה" שמו — עד ימינו אלה, ימי הפריחה הגדולה של עתונות נשים בארץ, שגברים רבים, בעיקר בעלי עתונים, אינם יכולים עוד בלעדיה.

"כיבוש המידע"

ד"ר מרדכי נאור: הגדרנו את הנושא שלנו: עתונות לנשים ונשים לעתונות. ונתחיל מן החלוצה. קראתי פעם דברים של דולה, בתה של חמדה בן יהודה, על אמה שאפשר לומר עליה שהיא היתה

יוכלו למצוא בספר עתיק ונפלא זה חומר למכביר לגיליון הבא ועוד להרבה הרבה גיליונות של עתוניהם. שהרי הוא עוסק בשני הנושאים המרכזיים שעליהם סובבים כל העתונים הללו, כמוהם כעתונים בכלל, גם אלה שבהם עדיין הגברים הם השולטים. (ואני אומר "עדיין", שכן עוד מעט תשמעו ששלטונם הבלבדי כמעט נתון בסכנה חמורה). שני הנושאים הללו שהזכרתי הם: החיים והמות וכמובן כל מה שביניהם: יצרים, כוח, כבוד, צער, חמלה, גבהות רוח, מאוויים אפלים, רדיפת בצע, מעשי חסד, "סקס ופשע" — אם להביא את הצמד הזה מן הזירגון העתונאי-הסמנטי, אמונה באלוהים וגם סגידה לאלילים. בקיצור, מירשם בדוק להגדלת התפוצה.

מגיודי שיקגו ועד "צאינה וראינה" עשינו קפיצת דרך נועזת על פני דורות ומוסכמות. אל יהיה הרבר קל בעיניכם. העדר המשכיות היסטורית ותקשורת בין דורות היא אחת הבעיות הקשות של החברה. מן הסתם יודעים אתם את הסיפור, על הילדה שניגשה לאמה ואמרה בפנים מוראגות: אמא, האגרטל הנפלא הזה שאת מספרת עליו כל העת שהוא עובר מדור לדור, הדור הזה — והצביעה על עצמה — שבר אותו היום."

פרופ' דפנה יזרעאלי: רוב "שואבי המיס" של העתונות יהיו נשים

"הצבי לבית יעקב" שהופיע בירושלים ב-1895. אחר כך הופיע פירסום של הקרן הקיימת שיועד לנשים. אבל העתון הראשון, וגם זה ששרד עד עצם היום הזה, הוא "דבר הפועלת".

ב-1930 הוציאה רחל כצנלסון-שז"ר ספר שנקרא "מדברי פועלות" ובו ריכזה הגיגים של פועלות שעלו ארצה. ב-1934 החליטה להוציא עתון לנשים עובדות בעריכתה – הוא "דבר הפועלת".

הנושא שאנחנו רוצים לדון בו היום הוא: האם יש צורך בעתונים מיוחדים לנשים ואולי העתונים היומיים מספקים די והותר מקום למדורים לנשים. אני ממהרת להשיב: יש צורך בעתוני נשים והמדורים אינם מספקים די חומר לנשים.

שלום רוזנפלד כבר ציטט משפט אחד, ואני רוצה להוסיף עליו.

העתונאית הראשונה בארץ לענייני נשים. וכך כתבה: "כל בוקר, לאחר הטיפול בהנהלת הבית ובילדים, התיישבה ליד השולחן הארוך מול בן יהודה בחדר עבודתו. אליעזר מסר לה את מדור האשה, הבידור והספרות בעתונו היומי. חמדה הכניסה תיים חדשים [זה לא פירוט למשהו] לעתון. היא כתבה סיפורים על חיי הארץ, תירגמה משפות זרות על אמנות, על אופנה וכל מיני פרפראות."

עברו חמישים שנה ובמשך התקופה הארוכה הזאת כמעט שאין למצוא נשים בעתונות הארץ ישראלית. אחת הנשים הראשונות – אם לא הראשונה בתקופה המודרנית, זאת אומרת כבר לפני הרבה עשרות שנים – היתה צעירה בשם לאה גינצבורג, לימים פריד, שהיתה כנראה העתונאית המקצועית הראשונה שקיבלה בכוא הזמן שכר מעתון שלא שילם כסף, פחות או יותר. זה היה עתון "המשקף". אחר כך היא עבדה ב"מעריב".

לפני מספר שנים ראינו אותה – ומאז היא כבר הלכה לעולמה – על ראשית עבודתה כעתונאית. "אני הייתי משהו מיוחד", סיפרה לאה גינצבורג-פריד, "לא היו רגילים שאשה תעשה דבר כזה. גברים כן, אבל לא נשים. היום כשאני רואה את העתונאיות הצעירות האלה עם כל התנאים אני אומרת לעצמי: לכל הרוחות, הן נוסעות במכונית, יש להן ביפר. אני מתמלאת קנאה. למה אני הייתי צריכה לעבוד כל כך קשה? זה היה ממש כיבוש העבודה, כיבוש המידע."

במפגש הזה על עתונות נשים ונשים בעתונות אנו מציינים גם שישים שנה ל"דבר הפועלת", שעכשיו נקרא "נעמ"ת". כיום, כשמדברים על קונצני תקשורת גדולים, שוכחים שהקונצן התקשורתי הראשון שהיה בארץ והיום כבר לא בדיוק כך, הוא "דבר". בתקופות מסוימות היו כעשרה עתונים סביבו. היה "דבר" ו"דבר לילדים", ול"דבר" היו מהדורות מיוחדות באנגלית ובגרמנית, עדיין לפני העלייה הגרמנית, להסביר את עמדת ההסתדרות בעולם. וגם עתון בשם "דבר תוספת ערב", שבין השאר גילה משורר צעיר בשם נתן אלתרמן, שהתחיל לכתוב שם אקטואליה מחורזת. מאוחר יותר היה לו עתון מנוקד בשם "הגה" שלימים הפך ל"אומר", וגם עתון בערבית בשם "חקיקאת על אמר" – דבר האמת, ושבווען מצוייר, כלומר מצולם, "דבר השבוע" וכמובן, "דבר הפועלת".

"דבר הפועלת" החל להופיע ב-1934 בעריכת רחל כצנלסון, לימים שז"ר. הוא כיום בן שישים שנה ולא רבים העתונים שזוכים לאורך חיים כזה. לכבוד התג הזה נזמין תחילה את צביה כהן, עורכת נעמ"ת, ואחר כך נעבור לאורחינו האחרים: עורך "לאשה" – צבי אלגת; עורכת "אח" – יעל פזימלמד; יחיאל לימור שיספר לנו על מחקר מעניין שערך יחד עם ד"ר דן כספי, ובנושא נשים בעתונות תרצה פרופ' דפנה יזרעאלי.

הכנה לנקודת הזינוק

צביה כהן: הידיעה הראשונה לנשים בעתונות העברית אמרה היכן לקנות בשר כשר. הידיעה היתה של הרבנית חיה הירשנזון בעתון

רחל שז"ר, בדבר העורכת בגיליון הראשון של "דבר הפועלת" שפורסם ב-1934 כתבה:

עתון הפועלות הוא לא רק אמצעי לעורר ולהוסיף כהירות כשאלות חשובות שאינן באות לידי ביטוי ובירור מספיק בעתונות תנועתנו הכללית. הוא גם אמצעי נגד ההלם של החברה, הסתכלותה של האשה, האינטנסיביות של רגשותיה, הקושי שבחיי העבודה שלה, נפתולי חייה המשפחתיים וההגבה המיוחדת שלה על הופעות חיינו. כל זה מתבקש והלואי ימצא במלה הכתובה.

רחל שז"ר סברה שלנשים יש נקודת ראייה מיוחדת. לדעתה, החברה תכתוב על השאלות המרכזיות בחיי הציבור. גם הגבר; אולם, ואני מצטטת: "החברה תיה אותן ביתר עומק ובטפלה בהן היא מוכרחה להבליט את עצמאותה ומקורותיה."

בדברנו על עתונות נשים למעשה אנו עוסקים בשלוש קבוצות: המדוריים לאשה בעתונות היומית והמוספים היוצאים לאור בעתונות זו; עתונות הנשים המסחרית; עתונות תנועות הנשים.

בעתונות הכללית נוספים כל העת מוספים חדשים ובשמות שונים, שקהל היעד שלהם הוא בעיקר נשים. אמנם יש שינוי בשמות וכבר לא מוצאים שמות כמו "לא לנשים בלבד" ו"לאשה ולבית". עכשיו יש "סגנון", "זמנים מודרניים", "נשים", "מאמי" ו"שפינג".

העתונות המסחרית, שבחלקה מכוננת וראי גם למשפחה, רואה בנשים את קהל היעד שלה. זאת ניתן, בראש וראשונה, ללמוד מן השמות — "לאשה", "את" ו"עולם האשה". העתונות של תנועות הנשים מכוננת נשים. כמובן שכולם שמחים לראות גם את הגבר כקורא.

השאלה היא האם היום, בעידן שהשוויון מורגש בו יותר מאי פעם, יש מקום לעתונות נשים. התשובה חיובית ועובדה שיש קונים, יש צריכה והעתונות הזו מתרחבת. בהערת אגב אציין שהעתונות לגבר בארץ לא הצליחה. לא העתונים המיוחדים לגברים ולא המוספים. הם שרדו תקופה מסוימת, נעלמו וכיום אין למצואם. לעומת זאת עתונות הנשים בארץ פורחת ולאחרונה נוספו "מרי לו" ו"עשרים פלוס".

הדבר מקביל להתארגנויות נשים שגם הן צצות כל העת. אין נעמ"ת, ויצ"ו או "אמונה" לגברים ואין קורסים שמכינים רק גברים להיות חברים בדירקטוריונים. אבל יש קורסים כאלה לנשים. בהתאחדות התעשייתיים הוקם באחרונה פורום לנשים, כפי שקיים במרכז הישראלי לניהול ואלה הם גופים גבריים ביסודם.

כל זאת, לדעתי, משום שלנשים יש בעיות מיוחדות וצרכים מיוחדים. כי לנשים העובדות מחוץ למשק ביתן, ובנוסף מתפקדות כעקרות בית, כרעיות, כאמהות, יש צורך חברתי הדורש התייחסות מיוחדת כדי לאפשר להן שוויון הזדמנויות.

בספורט אנו מכירים את המושג "הנדיקאפ", כאשר לקבוצות מסוימות נותנים קדימות בנקודת הזינוק. אבל נקודת הסוף, נקודת השיא וחשבון הנצחון זהים. זאת המשמעות של שריון נשים

בפוליטיקה והעדפה מתקנת בתעסוקה.

העתונות הנפרדת לנשים עוסקת הרבה בהכנת אותה נקודת זינוק. העתונות האמורה מדגישה בעיקר את החיים שמתוץ למהדרת החדשות והיא נובעת משלוש סיבות: האחת — סיפוק צורכי רצון הקוראים. השנייה — סיפוק רצון הפירסומאים היודעים שהאשה חולשת על שמונים אחוז מתקציב משק הבית, ובין המודעות יש צורך לתת גם כתבות ורשימות; לכן הם תומכים בעתונות הזאת. הסיבה השלישית — לשמש כלי ביטוי להתארגנויות נשים או תנועות נשים ובכך לקדם את מעמד האשה כדי שיהיה לה שוויון הזדמנויות.

פחות "כסאח"

העתונות הכללית אינם מספקת סחורה זו במלואה. העתון היומי עוסק בכל הנושאים בהכללה וכל המתפש העמקה והתמחות בתחום מסוים חייב לפנות לעתונות המקצועית. למרות שמדורי ספורט מופיעים מידי יום, יש עתונים מיוחדים לכך. יש פריחה בעתונים היומיים במדורים לאמנות, תרבות ובידור ובכל זאת יש עתונים מיוחדים לנושאים אלה.

אם נמשיך בקו הזה, נגיע למסקנה שלהיות אשה זה כנראה מקצוע, שדורש לא רק מידע אלא גם ניצול מעשי של המידע כדי לשפר את התיפקוד המורכב. האשה מחפשת בפניה מיוחדת לה את הזהות, את המודעות, את החברה, את האינטימיות, פתרונות, הדרכה וגם יעוץ. יש זרימה הדדית בין העתונות היומית לזו של הנשים. עתונות הנשים, המטפלת בסגנון חיים היתה הראשונה שהדגישה את התחום הפרטי ואת הסיפורים האישיים. נוסח זה פלש לעתונות היומית והיום גם הפוליטיקה עוסקת הרבה, והרבה יותר מבעבר, בתחום האישי לפעמים יותר מאשר בצד האידאולוגי. מאידך גיסא, עתונות הנשים נטלה מהעתונות היומית גם את העיסוק בכעיות ציבוריות. הסגנון של עתונות הנשים הוא פחות חריף, "כסאחטיטי" בלשון העם, מזה של העתונות הכללית. יש בו יותר הזדהות או אמפטיה עם הנושאים ועם הנשים שבהן מדובר. במעמד זה אני רוצה להתייחס במיוחד לעתונות הנשים של תנועות הנשים, שיש לה הזדהות מוצהרת מראש עם הנושא והנושא. לויצ"ו ול"אמונה" יש עתונים משלהן. את עתונות הנשים המסחרית ערכו בעבר ועורכים גם היום גברים; את עתונות תנועות הנשים ערכו ועורכות גם היום רק נשים.

מכאן אני עוברת ל"דבר הפועלת" ולממשיכו הנוכחי, ירחון נעמ"ת, שהוא תופעה מיוחדת בעתונות הישראלית וגם העולמית. לפנינו עתון של תנועה ועתון מסחרי בעת ובעונה אחת. אני מבקשת לצטט קטע ממאמר של ד"ר עזריאל קרליבך, בשם "מה זה עתון?" שפורסם ב"מעריב" ב-1951 והופיע שוב ב"קשר". וכך הוא כתב:

הקהל רואה בעתון יותר מעסק. הוא רואה בו ביטוי לאיזו שאיפה ציבורית שהיא. הוא קורא בו מאמרים בלא טפלות, הוא עושה דרכו

יעל פדמלמד: עתונות הנשים מגויסת למען הנשים

אנחנו עושות שילוב של עתון מטעם ושל עתון כללי. העתון לא מחולק חינום. הוא נמכר בקיוסקים ולמנויים. הוא לא מגיע בדואר ונזרק לסל. מקבל אותו רק מי שרוצה בו, מי שרוכש אותו. אנחנו רוצות לספק מידע מעניין ואפילו לבדר. אבל אנחנו – וסליחה על היוםרה – רוצות גם לעורר למחשבה, למודעות, לכוון, לייצץ, ליצור היכרות של האשה עם עצמה ועם נשים כמותה ועם אחרות. לעורר בה הזדהות עם ערכים ואנשים.

אנחנו עוסקות לעומק בסוגיות הקשורות בעיקר במעמד האשה – נושא שהעתונות הכללית ממעטת לעסוק בו. בתחום זה אנחנו מספקות מידע על הקיים. למשל, בתחיקה ובהיתרים חברתיים. יחד עם היכרות עם מה שנעמ"ת רוצה ועושה בתחום הנדון.

אנחנו מעודדות כתיבה של נשים ותרמנו מספר רב של עתונאיות לעתונות הכללית. אבל כותבים אצלנו גם גברים ואין כל הבדל בין כותב לכותבת. אנחנו מתייחסות אל עצמנו לא רק כאל עתון, כאל דבר חד פעמי שחיינו כחיי פרפר, אלא גם לרצף ההיסטורי של העתונים. לא לחינם הגיליון האחרון שתקבלו בצאתכם מהרב שיח הזה, שיצא לרגל שישים שנות העתון, משקף תמונת מצב של כל מה שקרה בעולמה של האשה בארץ מאז שנות ה-30.

יכול להיות שאלה מותרות, שעתון כמו שלנו מרשה לעצמו משום שמאחוריו עומדת תנועה הרואה בעתון נדבך בעיסוקיה. עתון שהוא משול לבית, שיש בו מסדרון וטרקלין, חדר שינה, חדר אוכל, חדר ילדים, פינת מוסיקה, תמונות על הקיר, מטבח, גן, חדר עבודה והרבה ספרים.

אנו מקוים שביכולתו של עתון כמו שלנו להשפיע, ולא רק לבדר ולספק מידע שוטף. עתון נעמ"ת בודק כל העת אם חל איזה שהוא שינוי במצב האשה והחברה. ואם תרמנו לכך במשהו, דיינו.

"מ'לאשה" – ל'הוא והיא"

ד"ר מרדכי נאור: נעבור מצביה לצבי – ומעתון נשים תנועתי לעתון נשים מסחרי. צבי אלגת, אתה עורך כבר 18 שנה את "לאשה". אתה מסכים לדברים שנאמרו פה?

צבי אלגת: לא לכולם. אם לפני עשרים או שלושים שנה אפשר היה לומר שיש עתונות נשים נטו, כיום זה לא כך. הסיבה היא פשוטה: כל העתונים, למעשה, הבינו שמה שאנחנו קוראים מדורים לנשים, גם הם חייבים לפרסם. נשים הן כוח קנייה, הן חלק ניכר באוכלוסייה ויש להתייחס אליהן.

קיים כאן דבר והיפוכו. ככל שהנשים משתחררות יותר, כך יש פחות ופחות עתונות נשים. אנחנו לא חוגגים שישים שנה; אצלנו זה ארבעים ושבע שנים. אם היום הייתי צריך לתת לעתון שלנו שם, לא הייתי קורא לו בשום פנים ואופן "לאשה" אלא "למשפחה", "הוא והיא" או "ליילך". רק לא "לאשה". לדעתי התקופה הזו של עתונות נשים הולכת ונעלמת.

אני זוכר את השנים שהותקפנו לא פעם על שאנו עושים

בתוך הכלל. הוא מתעניין באמצעותו בעיקר העיקרים: בציונות, במה שעשינו, במה שאנו עתידים לעשות כאומה, כמדינה, כתנועה. עתון שמקורו בחפץ ומטרתו בחפץ בלבד, עתון של שכירי מחשבה וכתיבה, עתון ללא רעיון ואמונה שכלב, לא הולך.

היום זה כבר כן הולך. היום הכל הולך. אבל אנחנו עתון שיש לו רעיון, אמונה שבלב ותפקיד מורכב. נעמ"ת והעתון שלה הם גוף אחד. היום נרתעים מכל דבר מימסדי. כל מה שהוא "מטעם" נחשב ירוד וגם דהוי. אנחנו יוצאים בריש גלי ואומרים שטוב לחיות בסימביוזה הזאת, כי אלה הן שתי זרועות שמשרתות את אותה המטרה. כל עוד יש צורך בתנועה נפרדת לנשים – ומתברר שיש – יש גם צורך בעתונות נשים.

צבי אלגת: ככל שהנשים משתחררות, יש פחות עתונות נשים

הגבר גם מבשל. היום מותר לגבר אפילו לבכות. תהליך דומה עובר על עולם הפירסום. פעם היה המאצ'ו עם החוזה השעיר וה-M16. היום גברים שמפרסמים הם מסוג אחר. הכל נעשה יותר רך, אני חושב, שגם מבחינה מסחרית וגם מבחינה "אידיאולוגית" יש לכך צידוק.

עתונות הנשים מקדמת אותן

יעל פז-מלמד: אני לא מסכימה עם הדברים של צבי אלגת שהולך ומצטמצם המקום לעתונות נשים ושעתונות זו בולמת התקדמות. ראשית, אני חושבת שאין דבר כזה הנקרא עתונות נשים. יש עתונות. מי שעושה עתוני נשים מחויב באותם הקריטריונים הקיימים בכל עתון אחר. אין שום הבדל בעניין הזה אם אתה עושה עתון מחשבים או עתון נשים. העתון צריך להיות עתון טוב בהתאם לקריטריונים המקצועיים.

אחד הקריטריונים שאנו מחויבים לעמוד בו, לפחות בעתונות המסחרית, זה קריטריון הרווח. בניגוד לצביה מנעמ"ת, שאני די מקנאה בה, אנחנו כ"את" חייבים להיות עתון רווחי. ובשביל להיות עתון רווחי אנחנו חייבים להיות עתון שיקנו אותו, יהיו

"עתונות נשים". היום, וקודמתי הזכירה את זה, כולם למעשה עושים את מה ש"לאשה" עשה בזמנו. תפתחו את עתוני הערב, ותמצאו זאת שלוש פעמים בשבוע במדורים מיוחדים. תפתחו את עתוני הבוקר, וגם בהם יש מדורים כאלה. יותר ויותר עוברים העתונים לכתיבה לא לאשה, אלא על הזוגיות, על בינו לבינה, על דברים שמעסיקים גברים ונשים. אנו יודעים שאצלנו כרבע מכלל הקוראים הם גברים. לא כולם מודים בכך. הם קונים את העתון "רק בשביל האשה", אבל גם הם קוראים אותו.

יותר מזה: ישנה השפעה נוספת. נשים חודרות למקצוע. היום, יותר ממחצית העתונאים בישראל הן נשים. הן עוסקות בכל, לא רק במדורי נשים. תפתחו את הרדיו, למשל. במקצועות שפעם, לפני עשר-עשרים שנה כלל לא חשבנו עליהם: כתבות פוליטיות, עניינים ערביים, כתבות צבאיות. נשים עוסקות בכל: בעריכה, בריכוז כתבים. ככל התפקידים החשובים והקובעים בעתונות.

גם זה מוכיח, לדעתי, שאין צורך בעתונות נשים מיוחדת. ככל שנתקדם נזדקק פחות ופחות לעתונות נשים ספציפית.

עתונות נשים עדיין חשובה כדי להילחם במיגזרים שבהם הנשים מקופחות. ישנם עדיין הרבה מיגזרים כאלה. אנחנו נלחמו על שוויון הזדמנויות ושוויון בשכר בסידרת מאמרים כבר לפני שנים. סיפרנו על פועלת מבית החרושת "עלית" שהגישה תביעה משפטית וזכתה. היא עבדה בדיוק כמותה עבודה שעובד הגבר לידה וקיבלה כשלושים אחוז פחות בשכר. הדברים האלה השתנו במשך הזמן. אין גם צורך, לדעתי, בעתונות הנשים לקידום הפמיניזם.

אנחנו, למשל, קוראים למה שאנחנו עושים "פמיניזם רך". כותבים על נשים מצליחות או על נשים עם ילדים שעשו הסבה בגיל מבוגר. אנחנו רוצים לתת לקוראות שלנו את המודלים לחיקוי. אין צורך לכתוב מאמר על שריפת חזיות או על "תכריחי את בעלך להוריד את הזבל". לא זאת הנקודה. הנקודה היא לתת להן את התחושה שהן הגיעו אל השוויון.

היינו גם בעד שוויון נשים. חשבנו, ועודנו חושבים, שחייבים לתת להן את נקודת ההתחלה, את נקודת הזינוק, כדי שהן יגיעו בסופו של אותו מסלול למגוון האפשרויות הפתוחות בפני הגברים. פעם רצו לקצר את שהיית היולדת בבית חולים ל-36 שעות. יצאנו נגד זה בסידרת מאמרים ומנכ"ל משרד הבריאות, ד"ר ברוך פדה, ביטל בסופו של דבר את התוכנית.

המלחמה הזו יכולה להיעשות גם על ידי מדורי הנשים של העתונות היומית. ברגע שאנחנו מנסים ליצור עתונים מיוחדים רק לנשים, אנו מסיגים את הנשים, אם כי בצורה עקיפה, לאחור. כולמים את ההתקדמות.

וישנו גם שוויון הזדמנויות בעתונות. מטבע הדברים כ"לאשה", מאז ומתמיד, שמונים אחוזים מהעתונאים הן עתונאיות.

בסיכום, עתוני הנשים של היום מרבים לעסוק בזוגיות, אירוטיקה, גידול ילדים, ושאיפה לשוויון בין המינים. אלה הם הנושאים העיקריים והם חשובים לא רק לאשה/הקוראת. ניקח לדוגמה את הקוסמטיקה. היום הגבר המטופח מגלה גם הוא עניין בקוסמטיקה.

ד"ר מרדכי נאור: הרבה תקשורת, ותקשורת טובה

בישול או טיפוח — סימן שמשוהו לא בסדר זה מראה שאנחנו קצת נחוחות. לדעתי, זה כדיוק ההיפך. זה מראה שעולם הנשים ומיגוון הדברים שמעניינים אותן מצביעים על איזה עומק-יתר. והרבר הוא לזכות האשה.

עתוני הערב, העתונים שמטפלים בכל הנושאים, לא יכולים להקדיש לנושאים המיוחדים האלה יותר מדי מקום, מפני שהם מחוייבים לדברים אחרים. עדיין נשאר מקום לטפל בנושאים האלה בעתונות הנשים.

עתונות הנשים, בניגוד לדברי קודמי, לא רק שאינה כולמת את הנשים, אלא להיפך — היא מקדמת אותן. לדעתי, אחת התרומות הרציניות ביותר לקידום הפמיניזם בארץ היה של עתונות הנשים. אנחנו לא עושים זאת באופן דיקטטי. אנחנו לא יכולות להרשות לעצמנו למלא את העתון במאמרים דיקטטיים על מעמדה של האשה וקיפוחה של האשה. זוהי הדרך לא מספיק מעניינת. את החומר הזה צריך לצבוע בצבעים מעניינים.

עתונות הנשים, אפילו כיום, מעצם טיבה מגויסת למען הנשים. אנחנו בעד הנשים כמעט תמיד וכמעט בכל תנאי. וזה מנוף אדיר לנשים לרוץ קדימה. ב"מעריב" יש לנו מוסף שבועי בשם "נשים". בניגוד לדברי צבי אלגת, שאמר כי היום לא היה קורא לעתון "לאשה" בשם זה, אנחנו דווקא בחרנו בשם "נשים", ואני עומדת מאחורי השם הזה. אני חושבת שהוא שם נכון וטוב.

ב"נשים", מופיע טור של דנה אבידר המדווחת כל שבוע על הפעילות בכנסת למען נשים. אילו היינו מפרסמים עתון שלם על הפעילות בכנסת למען נשים איש לא היה קורא אותו, כי זה לא מספיק מעניין. אבל כשהחומר הזה מופיע בתוך עתון כללי, שהנשים רוצות לקרוא אותו, הן קוראות גם את המידע על הכנסת. בעתונים האלה מופיעות כתבות על נשים מצליחות, נשים המתלבטות בנושא של קריירה או בית, נשים שהן מנהלות בכירות. נכון, יש עוד דרך ארוכה עד שכל הנשים תגענה רחוק וכמו שנאמר, מודל החיקוי הזה הוא דבר חשוב ממדרגה ראשונה. הוא גם מבטא את מה שנשים מרגישות. לכן, לדעתי, נשים כל כך אוהבות עתוני נשים. רואים את זה גם בארץ וגם בחוץ לארץ. אין זה סוד שרבים מעתוני הנשים מצליחים ואם הם מופיעים כמוספים של עתון יומי, הם מעלים את התפוצה בהרבה.

אני לא חושבת שצריך להסתתר מאחורי עתון לכל המשפחה, או עתון לגברים, נשים ולילדים. אין שום כושה להוציא עתון נשים, לקרוא לו עתון נשים ולומד: אנחנו עושות עתון נשים. לא פעם מזדמן לי להשיב על טענות מצד תנועות הנשים וגופים פמיניסטיים כאלה ואחרים. הם טוענים שאם אנחנו מבחינות בין גברים לנשים, לעולם לא נגיע לשוויון. הדבר, פשוט, לא נכון.

אין כל בושה להוציא עתון נשים, כפי שאין שם בושה להוציא עתון ספורט. שהרי איש לא יכניס לכאן משמעות שגברים שקוראים עתוני ספורט הם פחות משכילים, פחות חכמים או פחות אמביציוזים. מכאן שאין שום סיבה להתחבא ולומר, אני לא עושה עתון נשים, אני עושה עתון למשפחה, עתון לכולם.

מרוצים ממנו וירצו לקנותו שוב. דבר זה מכתוב סוג מסוים של עתונות שאי אפשר להימלט ממנו. אני חושבת שהשאלה אם צריך או לא צריך עתוני נשים היא שאלה ריטורית שהתשובה לה היא החלטית: צריך עתוני נשים כי יש הרבה נשים וגברים שקונים את העתונים האלה.

בעולם של היום, בארצות הברית למשל, יש פריחה של עתוני נשים וכל הזמן צצים עתוני נשים חדשים. יש להם כיוונים אחרים ולעיתים הם ממוקדים בנושאים מסוימים. העתונים הקיימים הולכים ומשמיינים כתוצאה מעומס של מודעות. הרווחים האדירים גורמים לכך שיותר ויותר אנשים ירצו להוציא עתוני נשים.

יש צורך בעתוני נשים כביטוי שאולי יגרום כעס מסוים אצל גברים. אני מאמינה שעולמנו, עולם הנשים, הוא יותר מורכב. מעניינים אותנו דברים שלא מעניינים גברים. יש הרבה דברים שמעניינים את שני המינים ועדיין נשאר מיגוון גדול של נושאים שלא מעניינים את הגברים או שהם פחות עסוקים בהם ופחות מודעים להם.

עד עכשיו נהגו לכלול את הייחוד הזה במשמעות שלילית. אם אותנו מעניינים יחסים בין גבר ואשה, חיי נישואין או גירושין,

ברשת המקומונים של "שוקן" מהוות הנשים 52% מכוח העבודה העתונאי.

השאלה המרכזית היא, מדוע יש חדירה עקבית, נמשכת ואפילו מואצת של נשים למקצוע העתונות, מה שבעצם נקרא פמיניזציה. יש לזה כמה הסברים. לא אלאה אחכם בכולם. בהכללה אומר, שחלק מההסברים טמון בתהליכים חברתיים שאינם קשורים למוסד התקשורת. אלה תהליכים חברתיים בתורה המערבית כולה ובתורה הישראלית כפרט. חלקם תהליכים שנובעים ממה שקורה בתוך מוסד התקשורת עצמו.

גיטו של "צווארון ורוד"

במעגל החיצוני-החברתי אפשר למנות שורה שלמה של גורמים שמשפיעים. יותר נשים מצטרפות למעגל העבודה. יש ככלל עלייה בחלקן של הנשים בקרב השכירים ובמיוחד בענפי השירותים.

יש גם חדירה עקבית ונמשכת של נשים לאמצעי תקשורת בעולם המערבי כולו. הדברים הגיעו לידי כך שבארצות הברית מדברים בשנים אחרונות על חשש או על היווצרות פיזית של גיטו של "צווארון ורוד" בתקשורת. הדבר נכון במיוחד לגבי הדרגים הנמוכים של תעשיית התקשורת. הריכוז הנשי הזה, אגב, קיים גם בתעשיות הלוואי הקשורות לתקשורת ההמונים.

במעגל הפנימי — הגידול וההרחבה של כל אמצעי התקשורת בעשור האחרון חייבו את המו"לים, את הבעלים, לגייס כוח אדם בהיקפים הרבה יותר גדולים מבעבר. ייתכן שכחוצאה מכך הם נאלצו לפתוח את השערים שהיו נעולים בעבר בפני נשים.

החידושים הטכנולוגיים שינו במידה לא מעטה את אופי העבודה העתונאית. היום אפשר לשבת בבית, לקלוד במחשב ולהעביר חומר למערכת באמצעות המודם. אפשר להיות אמה בקלות רבה יותר, כפי שאפשר להיות אבא המבשל ומחתל את הילדים ויחד עם זה עתונאי פעיל.

יש דברים נוספים. שכר העתונאים נשחק בשני העשורים האחרונים. הקביעות שהיתה חלק מהמאפיינים של עבודת העתונאי בעבר מחליפה בהדרגה את מקומה לחוזים אישיים. יש שינויים תפקודיים או תפקודיים בתוך ארגון התקשורת. השינויים הטכנולוגיים והמקצועיים האלה איפשרו כניסת נשים ביתר קלות.

יש בעתונות שפע של פורמטים חדישים. מקצתם, כפי שכבר הוזכר כאן, מיועדים מראש לנשים. לכן קליטת הנשים בתוכם היתה הרבה יותר קלה. גם הקטנת חלקו של הדיווח הקשיח, ה"hard news" בעתונות, לעומת גידול חלקם של המגזינים, הכתיבה הרכה, "כתיבת הצבע", מתאימים, בצדק או שלא בצדק, יותר לנשים. מה עולה מכל הנתונים האלה ומהן ההשלכות לעתיד? לפנינו שתי סוגיות מרכזיות שנמנענו מלעסוק בהן בהרחבה כי לא זה היה נושא המחקר שלנו.

הסוגייה הראשונה, האם התהליך הזה יימשך וכתוצאה ממנו יישחק הסטטוס של מקצוע העתונות. כן יישחק השכר שבמקצוע

אנחנו עושות עתון נשים ומאמינות בכך. שמו אומר זאת במפורש, כדי שיהיה מעוצב וממודר מההתחלה ולא יפוזל כלל לכיוונים אחרים.

אני צופה בשנים הקרובות פריחה גדולה לעתונות הנשים. כל הזמן מופיעים עתונים חדשים או מוספים לענייני נשים בעתונים השונים. אני מאמינה שבסופו של דבר עתונות הנשים היא זאת שבמידה רבה תביא לשינוי המיוחל בכל הקשור למעמד האשה.

שליטה של המין הנשי

ד"ר מרדכי גאור: בחלקו הראשון של הדיון עסקנו בנושא עתונות נשים. עתה אנו עוברים לחלק השני — נשים לעתונות. הזמנו את יחיאל לימור שהוא ד"ר דן בספי ערכו לאחרונה מחקר מקיף, על נשים בעתונות. מי שירצה לקרוא אותו בצורה יותר רחבה, מוזמן לעשות זאת בגיליון 15 של "קשר" [הגיליון הופיע במאי 1994 ולהלן ממצאיו העיקריים של המחקר].

יחיאל לימור: מדובר במחקר המשך למחקר שעיקריו התפרסמו לפני כשנתיים בספר משותף של דן בספי ושלי. כיוון שתזית היסוד שלנו באותו ספר, בקטע העוסק בפמיניזציה היתה, שאנחנו מזהים ניצנים ויותר מניצנים של תהליך פמיניזציה. החלטנו לשוב ולבדוק את הנושא בינואר-פברואר 1994. הממצא העיקרי שלנו היה, שלא רק שתהליך הפמיניזציה שהצבענו עליו ב-1991 נמשך, אלא שהוא הואץ מאוד בשלוש השנים האחרונות. אם התהליך הזה יימשך בקצב שבו הוא מתנהל בשנים האחרונות, אפשר להעריך או לשער שבתוך חמש עד שבע שנים מקצוע העתונות יהיה בשליטה של המין הנשי.

במסגרת המחקר בדקנו שורה של ישימה של פרמטרים כדי לעמוד על חדירת הנשים למקצוע העתונות. בדקנו מה קורה בעתונות הממוסדת, קרי באגודות העתונאים. בדקנו חלקית מה קורה בעתונות הלא ממוסדת, קרי מקומונים. בדקנו מה קורה בעתונים שונים, בעיקר בעתונים הגדולים.

נתון ראשון לגבי אגודת העתונאים בתל אביב. לפני ארבע או חמש שנים — 44% מכלל החברים החדשים באגודת העתונאים היו נשים. בשנה האחרונה 56% מבין החברים החדשים או המועמדים לחברות באגודת העתונאים הן נשים. עם זאת, רוב חברי אגודת העתונאים בתל אביב הם גברים.

אשר לעתונים הגדולים — ואני מדבר רק על ארבעה עתונים ונתונים המתייחסים לשלוש השנים האחרונות: בעתון "הארץ" היו לפני שלוש שנים, ב-'91, 36% מהעובדים העתונאיים נשים. ב-'94 — 41%; ב"ידיעות אחרונות" — 37% לפני שלוש שנים, 41% השנה; ב"מעריב" — 28% לפני שלוש שנים. כמעט 39% ב-'94; ב"ג'רוזלם פוסט" — 39% לפני שלוש שנים. 43% נכון לפברואר השנה; ברשת המקומונים של "ידיעות אחרונות" — 44% ב-'91, 50% ב-'94. ולסוף, לפי נתונים עדכניים שבידינו —

הנשים העתונאיות. ג. הבוגרים, גם הגברים, מסכימים כי משכורת הנשים העושות עבודה עתונאית שווה היא ככלל נמוכה יותר וכי סיכויי הקידום של הגברים טובים יותר ומהירים יותר. הסוגייה השנייה שעולה לדיון היא, האם פמיניזציה של מקצוע התקשורת תגרום לשינויים בתכנים של תקשורת ההמונים. אצטט שוב רק משפט אחד ממאמר שפורסם בארצות הברית בנושא הזה. המאמר היה ביקורתי ביותר והוא תימצת את עיקר הביקורת במשפט אחד: אם העתונות תצטרף אל המקצועות פחותי הערך שרוב המועסקים בהם הן נשים, כמו סיעוד והוראה, תפקיד כלב השמירה של התקשורת עלול להתבטל. הטענה ההפוכה, כמובן היא, שחדשות הן חדשות ולחדשות אין מין. ד"ר מרדכי נאור: האם בדקתם במחקרכם את רמות התיפקוד של נשים בעתונות? האם הן מגיעות לתפקידים בכירים? יעל פז-מלמד: האם הנשים הן עורכות או עתונאיות?

זה ואולי שניהם גם יחד. ייתכן אפילו שהעתונות תהפוך להיות למקצוע המאופיין ברוב נשי, אולי אפילו בשליטה נשית מובהקת כמו למשל מקצוע ההוראה. שאלת משנה לסוגייה זו היא: האם חדירה ואפילו מסיבית של נשים למקצוע פירושה גם שוויוניות בתוכו בין גברים לנשים. על פי הנתונים האמריקנים שיש בידי, למרות החדירה המואצת של נשים לתקשורת בארצות הברית, יש פער די גדול בהכנסה בין נשים לבין גברים. אני רק אצטט בקצרה כמה ממצאים ממחקר שערכה אוניברסיטת מרילנד בקרב בוגרי חוגים לתקשורת שנקלטו בעתונות האמריקנית. עיקרי המחקר: א. הגברים יותר מרוצים מהנשים הן מהעבודה שלהם, הן מהשכר והן מהסיכויים שלהם לקידום בתוך התקשורת. ב. באופן כללי יש בקרב העתונאים יותר גברים נשואים מאשר נשים נשואות. משפחות העתונאים הנשואים גדולות יותר ממשפחות

משום שלאב יש חודש שלם ושנה שלמה. כך זה במקרה שלפנינו. העתונות גדושה במדורי ספורט וכמדורים רבים אחרים, המיועדים כולם לגברים. אין פורום גברים בתעשייה, משום שהגברים שולטים בתעשייה. אין קורסים לגברים שהם חברי מועצות מנהלים, משום שגבר, מיד עם היוולדו, "יודע" איך להיות חבר במועצת המנהלים. הערה לצבי אלגת עורך "לאשה": לא היה לי כל כך ברור מה התזה שלך. הבינותי שטענת שיש כיום טישטוש בהבדלים בין גברים לבין נשים. שגם גברים משתמשים בקוטמטיקה...

צבי אלגת: העתון מכוון למשפחה. ברגע שהוא ספציפי לנשים, זוהי למעשה הכרזה שאנו בולמים ולא מקדמים את שוויון האשה. פרופ' יזרעאלי: זו תיוה מעניינת: אם נכריז שהעתון מיוחד לנשים נתרום בכך להמשך האי-שוויון. כך שאם נתעלם מאי-השוויון ונציג רק את ההזלחות — הבעיה תיעלם.

נכון, יש טישטוש בסגנונות החיים של גברים ונשים. בצעירותי, במכנס הגבר הרוכסן (ריצ'רץ') היה באמצע ואילו של האשה היה בצד. שמירת השוני בין גבר לאשה הגיעה עד למיקום הרוכסן במכנס וצד הכפתור שבחולצה. אבחנות כה מפורטות בין לבוש גברי ונשי מסמלות עד כמה עמוק היה הניסיון החברתי לשמר את השוני בין המינים.

החברה כיום משקיעה פחות מאמצים באיפיון המינים ובהחלט יש טישטוש. יותר גברים מרשים לעצמם לבכות ונשים יכולות להיות עורכות עתונים. אבל עלינו להיזהר מלפרש את הטישטוש כסוף עידן האי-שוויון בין המינים. האמונה הזאת עלולה ליצור אשליה, ולטפח את האפאתיות.

בעמוד הראשון של ה"גירחלם פוסט" אתמול קראתי שלש"ס כנראה אין בעיה, עם אימוץ המצע של חיים רמון ושל מר"צ משום שמגהיג ש"ס, אריה דרעי, הודיע שמר"צ הסכימה לוותר על עקרונותיה ביחס לשוויון בין המינים וחופש הדת כדי שש"ס תוכל להיכנס לקואליציה. ההודעה הופיעה בעמוד הראשון — בלי בושה; מבלי שמאה אלף נשים יצאו להפגין נגד התופעה הזאת. כך שיש סכנה בהדגשת הטישטוש, בהצגת המצב כאילו אין בעיות של אפליה נגד נשים — יש ויש.

יעל פז-מלמד: מי מטשטש? אנהנו מטשטשות?

פרופ' דפנה יזרעאלי: אני מתייחסת למגמה שאומרת, שאם נבליט את ההבדלים, הדבר יוצר כביכול את אי השוויון ומשום כך יש להתעלם מהשוני בתפקידים, בציפיות ובהזדמנויות של גברים לעומת נשים.

עכשיו אני מבקשת להתייחס למחקר השקול והרציני של יחיאל לימור ודן כספי. קודם כל הערה בתחום המינוח. כשאני מתייחסת לשינוי בהרכב המקצועות אני מדברת על "כניסת" נשים. הם דיברו כל הזמן על חדירת נשים.

ראשית יש להבהיר שהדומיננטיות של נשים בכניסה למקצוע העתונות, כלומר הפמיניזציה שלה, זהו מושג סטטיסטי; אין פירושו שנשים שולטות במקצוע. אני יכולה להבטיח לכם שלא נשקפת

יחיאל לימור: חמשת המוספים היומיים של "מעריב" נערכים על ידי נשים. האם זה מקרה? אפילו בעתון כמו "גלובס", שלכאורה אפשר לומר עליו שהוא מיועד למיגזר הגברי, במרכאות או בלעדיהן, 35% מקרב עובדי העתון כיום הן נשים. אנו רואים גם כאן, במובהק, את תהליך החדירה. עדיין, ואני אומר את זה לצערי, אין שוויון והקדמתי ואמרתי, שאין שוויון במעמד וגם לא בתנאי ההעסקה של נשים.

היום תחושת השליחות או אוריינטציית השירות שוב לא מאפיינת את העתונות. מאפיינת אותה אוריינטציית הרווח. חלק מהמאפיינים של אוריינטציית הרווח זה לנסות ולהשיג כוח אדם זול יותר. כי אם אפשר להשיג כוח אדם זול יותר...

יעל פז-מלמד: וגם טוב יותר.

יחיאל לימור: נכון, וגם טוב יותר. אם ארחיב את ההערה שלך, אנתנו עשויים לקבל את מה שקורה בתקשורת האמריקנית: מעט מאוד כוכבים בכל אחד מאמצעי התקשורת שמקבלים שכר גבוה מאוד, וכל שאר העובדים מועסקים ברמות שכר נמוכות.

אני מעריך שאם העתונות הישראלית תאמץ את דגם ההעסקה של התקשורת האמריקנית, רוב העובדים בדרגים הנמוכים ישתייכו לגיטו של הצווארון הורוד. מבחינה חברתית הדבר הוא בבחינת תמרור אדום, כפי שהשאלות לגבי התוכן מציבות — ופה זו כבר שאלה של השקפה — האם זה אור ירוק ברמזור או אור אדום למי שמסתכל על זה.

ד"ר מרדכי נאור: הדוברת האחרונה שלנו היא פרופ' דפנה יזרעאלי. את עוסקת לא מעט בנושאים של תעסוקת הנשים. שמעת את הדברים שנאמרו כאן. מה דעתך בסוגיה הכפולה שהעלינו: עתונות לנשים — נשים לעתונות?

פרופ' דפנה יזרעאלי: הרשו לי לומר כמה מילים לאלה שדיברו לפני. הרבה פעמים שמעתי גברים, ובדרך כלל רק גברים, המדברים ברגש רב על הסבתא הקודמת את ה"צאינה וראינה" ומזילה דמעות. אני יודעת שאמא שלי שגדלה בפולין בעיירה בכתה גם היא כשקראה את "צאינה וראינה". היא אמרה לי שהיא בכתה משום שלא למדה לקרוא ולכתוב ולא הבינה אף מילה ממה שראתה בספר. ערב פסח אמרה לי: דפנה, אל תהיי טפשה כמוני. תעשי דברים אחרים. אשר לדמעות — באמת צריך לחקור על מה היו הדמעות של הסבתות שקראו את ה"צאינה וראינה".

לא אכנס לזויכוח אם צריך עתון נשים. אני נשואה לאיש שיווק שטוען כי אם העתון נמכר, כנראה שיש לו שוק. אם זה לא על חשבוני ולא על חשבון המדינה ואנשים רוצים לקנות — למה לא? כפמיניסטית וכסוציולוגית נהייתי מן הוויכוח, הבא להצדיק את עתון הנשים משום שהוא מקדם את השוויון בין המינים. אם זה הקריטריון וזו המלחמה — אני בעד.

צביה כהן טוענת שהעתונות המיוחדת לגברים לא הצליחה. אין עתונות מיוחדת לגברים. אני חושבת שהעתונות כולה היא לגברים. זה כמו הסיפור — יש יום האם, אז למה אין יום האב? —

news? תלוי גם, כמובן, למי: לגברים, לנשים, לציבור או לבעלי העתונים.

משווים את מה שקורה בתקשורת למה שקרה בהוראה. אנחנו יודעים מה קרה בהוראה — כלומר ידידה ברמה ובאיכות ההוראה ובתי הספר. האם זה מה שיקרה גם לעתונות? אני לא בטוחה. צריך לזכור שההוראה אינה פועלת בשוק חופשי ותחרותי. אין בו צורך להתחרות על התלמידים. לו היתה לנו מערכת חינוך אחרת ובתי הספר היו צריכים להתחרות על תלמידים, ובתי ספר עם המורים הטובים ביותר היו מקבלים את התלמידים המשלמים יותר, יש להניח כי היו יותר תמריצים למורים להישאר במערכת. גם במקצוע ההוראה קיימת יציאה של נשים חזקות יותר, מבחינת ההשכלה והמשאבים, העוברות לעיסוקים אחרים. כביכול זה כבר לא עיסוק בשביל אשה מוכשרת. בעתונות עדיין יש תחרות ובכך היא אינה דומה להוראה.

סכנה לשליטה הגברית בעתונות בעתיד הקרוב. מה שתואר פה הוא חלק מתהליך כללי הנובע מכניסה מואצת של נשים לשוק העבודה בארץ מאז סוף שנות ה-60. כשאנחנו מדברים על פמיניזציה של מקצוע, הכוונה היא שכניסת הנשים למקצוע מסוים הוא בשיעור ובקצב הרבה יותר מהיר מכניסתן לשוק העבודה בכלל.

העתונות אינה מקצוע מונוליטי

תהליך הפמיניזציה לא חייב להביא לרוב מוחלט של נשים במקצוע. הוא יכול לעצור במקום שהמקצוע יהיה מה שהסוציולוגים קוראים מקצוע לא מובחן מבחינת מין. המצב כיום בארץ הוא, שמקצוע העתונות לא מובחן. זאת משום שהנשים הן 41% מכוח העבודה ובאותו שיעור בעתונות. אולם אם המגמה של פמיניזציה תימשך, השאלה היא, האם בקצב הזה מה שיקרה יהיה bad או good news

ולמשכורת טובה, אבל רוב ה"צבא", אלה שרצים כשדה העתונות בתנאים קשים — הן נשים. זה כואב במיוחד משום שציבור העתונאים חושף עוולות. זה ציבור שאיכפת לו שתהיה חברה טובה יותר, הוגנת יותר, צודקת יותר.

ההבדלים בשכר יישארו

יעל פז-מלמד: יש שאלה שמטרידה אותי. כל הזמן אנחנו נוהגים להשוות מבחינת כניסת הנשים את העתונות להוראה. אבל יש הבדל רציני בין העתונות להוראה. הוראה היא לא מקצוע תחרותי ומדובר גם במקצוע שבו פחות או יותר הכל שווה. ציבור המורות פחות או יותר מלמד באותו היקף ומרוויח אותה משכורת. דבר זה אינו נכון לגבי העתונות. האם בעוד עשר שנים עדיין יהיה רלוונטי לדבר על הבחנה בין עתונאים לעתונאיות? האם כתוצאה מהכנסת שיטת החודים האישיים, תהיינה נשים עתונאיות שתמשכנה לעבוד במשכורות רעב ובתנאים קשים ותהיינה עתונאיות שתשתכרנה יותר מגברים? האם החלוקה עדיין צריכה להיות בין עתונאים לעתונאיות?

פרופ' דפנה יזרעאלי: תלוי מה ההנחה שלך לגבי בסיס החלוקה בין גברים לנשים. אם את חושבת שהבעיה היא תרבותית וטמונה בשוני בסגנון חיים, אז ככל שההבדלים ביניהם יהיו מטושטשים מבחינת סגנונות חיים, ויהיו יותר גברים בעבודות הבית, יש סיכוי שיותר נשים תהיינה קוראות של מדור הספורט. אז גם החלוקה שתוארת בין עתונאים לעתונאיות תיעלם.

אני לא מקבלת שהבעיה היא בעיקר בסגנון חיים. לי יש ניתוח אחר. מבחינה זאת אני נוטה להיות מרקסיסטית. ההבדלים העיקריים מבחינתי בין גברים ונשים הם בנושא הכוח. לגברים יש שליטה על אמצעי הפוליטיקה ועל אמצעי התרבות. שליטה זאת מאפשרת להם לשמור את היתרון שלהם ולמנוע יתר שוויון בין המינים, נכון שנשים כבודדות נכנסות לעולם העבודה, לחפקירי ניהול ומתקדמות בתוך המערכות השונות. אבל הכוח הפוליטי שלהן כציבור — חלש ביותר. הנשים כציבור אינן כוח פוליטי. ואם אין לך כוח פוליטי אין לך כוח מיקוח. כך שאני חושבת שההבדלים בשכר יישארו.

העתונות נעשית עסקית יותר. המניעים של בעלי המדיה נעשים חומרניים יותר. ייתכן שבעוד עשר שנים יהיה יותר טישטוש בין נשים לגברים בתחומי הפעילות שלהם בעתונות אבל הצד החומרי ימשיך לקבוע — לטובת הגברים. אני חושבת שהפער בשכר ובהזדמנויות יישאר הבעיה העיקרית של אפליה בין גברים ונשים בעתונות.

ד"ר מרדכי נאור: תודה לפרופ' דפנה יזרעאלי. תודה לנשים שהיו פה וגם לגברים. עסקנו בעתונות לנשים, בנשים לעתונות. לא לכל הסוגיות שהועלו קיבלנו תשובות. נאחל לעצמנו קודם כל הרבה עתונות, הרכה תקשורת, ותקשורת טובה.

הצילומים: מיכאל לדר

אני מבקשת להוסיף שתי הערות לגבי העבודה הטובה שהוצגה בפנינו. אחת, שעל פני השטח נראה שכניסת נשים לעתונות מביאה לדה-סגריגציה (פתיחות) של המקצוע; כלומר שהוא נהפך למקצוע לא מוכחן מבחינת מין — אבל הדבר נכון רק כאשר אנחנו מביטים על המכלול. העתונות כמקצוע אינה מקשה אחת אלא מורכבת ממספר רב של מקצועות והתמחויות של מקומות עבודה, מדורים וכו'. בשנים האחרונות, במיוחד, יש יתר דיפרנציאציה פנים-מקצועית — מבחינת סוגי עתונים וסוגי מדורים. כלומר שהעתונות היום והתקשורת בכלל — הרבה יותר מובחנת בתוכה ממה שהיתה לפני כן. חשוב לא להסתכל על עתונות כמקצוע מונוליטי. יש צורך לפרק את המקצוע הזה למרכיבים השונים, לפרק אותו גם אופקית וגם אנכית — ואז נגלה את השוני הרב שקיים בין המינים מבחינת מיקומם במערכת.

אני משערת, וזו השערה שראוי לבדוק אותה במחקר נוסף, שמתעצבת הפרדה חדשה על פי מין לפי סוגי העתון והמדורים. הפרדה אנכית וגם אופקית. ההפרדה הזאת היא לא רק מבנית אלא גם מקבלת ביטוי מבחינת השכר וההטבות. אנחנו רואים הבדלים בתנאי ההעסקה. הרבה מה"פרילנסרים" הם נשים ורוב אלה שעובדים בחוזה ומקבלים הטבות גדולות — הם גברים. ככל שיותר חודים יהיו אישיים יהיה מקום להסדרים שונים לגברים לעומת נשים. יכול להיות שתהיה ירידה בסך הכל במקצוע, מבחינת ההכנסה, משום שחלק גדול מהמועסקים יהיו נשים. חיווצר הפרדה, אפליה חדשה, כך שרוב שואבי המים של המקצוע יהיו נשים. רבות מהן תסכמנה לכתוב גם בתנאים של שכר נמוך כדי שהשם שלהן יופיע בעתון. ונשים הרי רגילות להתנדב...

אנחנו צריכים לזכור שהעורכים הכניסו את הנשים לא משום שהם היו פמיניסטים ורצו לקדם את השוויון. היתה בעיה של מחסור בעובדים עם השכלה כללית מתאימה וכאשר יש מחסור — נשים הן מעגל נפלא למלא את החסר. משום שלנשים עובדות בישראל יש השכלה כללית טובה מגברים. יותר נשים מגברים, לדוגמה, מסיימות בית ספר תיכון עיוני. הן גם נוטות יותר למקצועות של הצווארון הלבן.

כאשר יש התרחבות של מקצוע ויש מחסור בגברים — פונים לנשים. השאלה היא האם כניסת נשים מורידה את ה"איכות". לדעתי זה בריוק להיפך. תמורת מה שהעתון משלם הוא מקבל איכות הרבה יותר טובה ממה שהיה מקבל לו היה לוקח גבר באותו מחיר. דבר דומה קורה בצבא. החיל עם הגישה החיובית ביותר לכניסת נשים זו השלישות. הם מעדיפים לקבל נשים במקום הגברים שנשלחים אליהם. הנשים מוסיפות איכות תמורת המחיר שהן מקבלות, והן במפורש כוח עבודה זול.

נשים בהחלט התקדמו בעתונות בכך שנכנסו לתחומים שלפני עשר שנים אנשים היו אומרים שאשה לא מבינה בהם דבר. משום כך לא ברור לי, למשל, למה אשה לא יכולה להיות פובליציסטית, למרות שלפי שעה יש מעט מאוד פובליציסטיות.

אמנם יש מספר נשים "כוכבות על" — שהגיעו למעמד